

KS. STANISŁAW DYK

PASCHALNE UKIERUNKOWANIE HOMILII

THE PASCHAL DIRECTION OF THE HOMILY

Abstract. The Homiletic Directory presents the correct dynamics for the contents of a homily by pointing to its three elements: explaining the sacred texts through the prism of the death and resurrection of Christ; making present the Paschal mystery in the liturgy; and extending this mystery into the life of the faithful. Such an approach to preaching a homily reveals the clear impact of liturgical theology, according to which the liturgy combines three elements: the *misterium* (the mystery of Christ), the *actio* (the liturgical celebration) and the *vita* (the Christian life). In this vision, the liturgy and the homily preached during mass are a celebration (an actualization) of the salvific mystery in order that it encompass the lives of Christians and at the same time it is a celebration of the life of Christians, placing them into the saving mystery. In this way, the homily, which is always at the service of the mystery of Christ, becomes a special meeting place for theology, the liturgy and Christian life. In this perspective, the basic task of the homilist is gradually uncovering and making present the whole mystery of Christ by continually referring to the Pasover.

Key words: the Mystery of Christ, the Paschal Mystery, the mysteries of Christ, the liturgy, the homily, the liturgical year.

Dyrektorium homiletyczne (2014 r.)¹ ukazuje istotę, cel i sposób przygotowania homilii. Dokument bazuje przede wszystkim na dwóch definicjach homilii zaczerpniętych z *Ogólnego wprowadzenia do Mszału Rzymskiego* (2004 r.)² oraz z *Wprowadzenia do drugiego wydania Lekcjonarza mszalnego*.

Ks. prof. dr hab. STANISŁAW DYK – kierownik Katedry Homiletyki w Instytucie Liturgiki i Homiletyki, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, redaktor naczelny „Przeglądu Homiletycznego”; adres do korespondencji: ul. Radziszewskiego 7, 20-039 Lublin; e-mail: standyk@kul.pl

¹ KONGREGACJA KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW. *Dyrektorium homiletyczne*. Poznań: Pallottinum 2015 (dalej cyt. DH).

² „Homilia, będąca częścią liturgii, jest bardzo zalecana [...]. Winna być wyjaśnieniem jakiegoś aspektu czytań Pisma Świętego albo innego tekstu spośród stałych lub zmiennych części Mszy danego dnia, z uwzględnieniem zarówno obchodzonego misterium, jak i szczególnych potrzeb słuchaczy”. KONGREGACJA KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW. *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*. Poznań: Pallottinum 2004 (dalej cyt. OWMR) nr 65.

go (1981 r.)³. Na plan pierwszy w obu definicjach wybija się sakramentalny charakter homilii oraz konieczność powiązania jej z kontekstem liturgicznym. Słowem kluczem, rzeczywistością węzłową jest misterium Chrystusa, które urzeczywistnia się zwłaszcza w liturgii eucharystycznej – „zawsze jest w nas obecne i działa, zwłaszcza w obrzędach liturgicznych” (KL 35, 2). Podstawowym celem homilii jest służba owemu misterium tak, aby mogło ono oddziaływać na wiernych z całą swą zbawczą mocą. To właśnie „sprawowane misterium” decydowało o wyborze takich, a nie innych czytań Lekcjonarza czy też tekstów euchologijnych. Ono też jest podstawą dla ukazania życiowych postaw, jakich obchodzone misterium domaga się od uczestników celebracji. Ono również staje się natchnieniem dla dziękczynienia, stanowiącego pierwszą część modlitwy eucharystycznej. Taki też aspekt zbawczej łaski Chrystusowego misterium wierni przyswajają sobie w komunii świętej⁴.

Misterium Chrystusa znalazło swoje wypełnienie i pełny sens w wydarzeniu Paschy: „W rzeczy samej jego centrum i jego istota jest zawsze ta sama: Bóg, który objawił swoją ogromną miłość w Chrystusie umarłym i zmartwychwstałym” (EG 11)⁵. Takie też winno być podstawowe ukierunkowanie homilii. Dyrektorium, przedstawiając dynamikę właściwą dla treści homilii, wskazuje na jej trzy elementy: wyjaśnienie tekstów świętych przez „pryzmat śmierci i zmartwychwstania Pana”⁶; uobecnienie misterium paschalnego w liturgii⁷; przedłużenie owego misterium w życiu wiernych – „aby przestrzegali w życiu zobowiązań płynących z sakramentu, który z wiarą przyjęli” (KL 10). W podobnej dynamice przedstawione będą zatem poniż-

³ „Homilia [...] zmierza do tego, by głoszone słowo Boże wraz z liturgią eucharystyczną stało się «przepowiadaniem przedziwnych dzieł Bożych w historii zbawienia, czyli w misterium Chrystusa» (KL 35, 2). Albowiem paschalne misterium Chrystusa, głoszone w czytaniach i homilii, urzeczywistnia się przez ofiarę Mszy Świętej. Chrystus zaś jest zawsze obecny i działa w przepowiadaniu swojego Kościoła. Homilia więc, będąc wyjaśnieniem słowa Pisma Świętego, które zostało odczytane, czy też jakiegoś tekstu liturgicznego, winna prowadzić wspólnotę wiernych do czynnego sprawowania Eucharystii, tak «aby przestrzegali w życiu zobowiązań płynących z sakramentu, który z wiarą przyjęli» (KL 10). Dzięki temu żywemu wykładowi zarówno odczytane słowo Boże, jak i liturgiczne obrzędy Kościoła mogą osiągnąć większą skuteczność [...]”. KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW. *Wprowadzenie do drugiego wydania Lekcjonarza mszalnego*. Poznań: Pallottinum 2011 nr 24 (dalej cyt. WLM).

⁴ S. CZERWIK. *Homilia o misterium (misteriach) Chrystusa w cyklu roku liturgicznego*. „Przeгляд Homiletyczny” 8: 2004 s. 55.

⁵ DH 37.

⁶ DH 12.

⁷ Por. DH 13.

sze refleksje. Zostaną one poprzedzone syntetycznym wyjaśnieniem terminu „misterium Chrystusa”.

1. MISTERIUM CHRYSYDUSA – KWESTIE TERMINOLOGICZNE

Tradycja i liturgia chrześcijańska wiązała termin „misterium” z wydarzeniem Jezusa Chrystusa. Misterium Chrystusa nadawano w chrześcijaństwie zawsze podstawową wartość. Zarówno Sobór Watykański II, jak i reforma posoborowa traktuje termin „misterium” jako słowo klucz. Przede wszystkim misterium paschalne Chrystusa jawi się tu jako centralna i jednocząca rzeczywistość chrześcijańskiej wiary i egzystencji. Misterium i misteria Chrystusa są podstawą kultu (por. KL 6) oraz treścią homilijnego przepowiadania (por. KL 35, 2).

„Misterium” tłumaczone jest dosyć często na język polski (w tym także w księgach liturgicznych) poprzez słowo „tajemnica”. W ten sposób jednak istnieje niebezpieczeństwo, że może być ono odbierane przez wiernych w sensie jakiejś tajemnej wiedzy, co w odniesieniu do Jezusa mogłoby oznaczać jedynie Jego naukę nie dla wszystkich dostępną i zrozumiałą. Przy takim rozumieniu terminu „misterium” chrześcijaństwo łatwo może być sprowadzone do światopoglądu czy systemu moralnego. W takiej perspektywie zaś sama homilia może być zredukowana do doktrynalnego czy moralnego pouczenia.

W Piśmie Świętym natomiast źródłowe dla łacińskiego „misterium” greckie słowo *mysterion* stosowane jest jako swoisty termin techniczny. Widać to szczególnie w Nowym Testamencie. Odnosi się ono zawsze do Chrystusa, aczkolwiek rozumiane jest w różny sposób. I tak pod pojęciem tym kryje się całościowa, teologiczna wizja jedyne go misterium Chrystusa lub też rozwinięcie tego misterium w innych pojedynczych misteriach. W tradycji synoptrycznej tytuł „misteria” odnosi się do poszczególnych wydarzeń (różne momenty, epizody i czyny) z życia Chrystusa po to, aby były one rozumiane jako urzeczywistnienie misterium królestwa Bożego⁸. *Mysterion* rozumiane jest także jako tajemniczy plan Bożego zbawienia spełniający się w Chrystu-

⁸ Por. A. BERGAMINI. *Chrystus – Świętem Kościoła. Rok liturgiczny. Historia, celebrowanie, teologia, duchowość, duszpasterstwo*. Kraków: Wydawnictwo OO. Franciszkanów „Bratni Zew” 2004 s. 49.

sie i mający swe ostateczne wypełnienie na końcu czasów (sens eschatologiczny). Jest to historia przygotowana przez samego Boga i przez Niego realizowana. Zbawcze plany Boga dostępne są dla ludzkiej percepcji jedynie poprzez Boże objawienie. Misterium oznacza następnie w Nowym Testamencie, szczególnie u św. Pawła, streszczenie najważniejszych wydarzeń zbawczych w formie symbolu wiary lub też przedstawianie ich za pomocą hymnów adresowanych do Pana obecnego we wspólnotowych celebracjach. W celebracjach tych, obejmujących przepowiadanie, wyznanie wiary, hymny i akcje sakramentalne (chrzest i Eucharystia), dokonuje się uobecnienie zbawczych wydarzeń oraz ich podmiotu – Pana. W końcu *mystérion* odnosi się i do Kościoła, i do całego życia wierzących, w którym powinien urzeczywistniać się Chrystus – Jego męka i zmartwychwstanie. Ta idea naśladowania Chrystusa widoczna jest już w Ewangeliach (por. Mt 10, 38). Na swój sposób podejmie ją zaś św. Paweł. Wszystkie te aspekty pojęcia *mystérion* pozostawały jeszcze razem w doświadczeniu pierwotnego Kościoła, który na różne sposoby przeżywał wydarzenie Jezusa Chrystusa, swego Założyciela⁹. W sensie ścisłym zatem termin *mystérion* oznacza zbawcze dzieło Jezusa Chrystusa.

Podobnie Sobór Watykański II, jak i reforma posoborowa pod pojęciem „misterium” rozumie zarówno streszczenie zbawczego, historycznego planu Boga, jego realizację w historii ludu Izraela i wypełnienie w Jezusie Chrystusie, głównie w Jego śmierci i zmartwychwstaniu, oraz aktualizację tego wypełnienia w Kościele, w sprawowanej przez niego liturgii¹⁰. Konstytucja o liturgii świętej stawia znak równości między dziejami zbawienia i misterium Chrystusa, a także akcentuje dynamiczną obecność tegoż misterium (tożsamego z historią zbawienia), zwłaszcza w obrzędach liturgicznych (KL 35, 2)¹¹.

Na misterium Chrystusa można patrzeć całościowo bądź też w jego poszczególnych elementach. Stąd też Sobór Watykański II mówi o misterium Chrystusa (całość zbawczego dzieła Jezusa Chrystusa), jak też i o misteriach Chrystusa (por. KL 102-103). Gdy Sobór mówi o misteriach Chry-

⁹ Por. A. GRILLMEIER. *Geschichtlicher Überblick über die Mysterien Jesu im allgemeinen*. W: *Mysterium Salutis. Grundriss Heilsgeschichtlicher Dogmatik*. Hrsg. J. FEINER, M. LÖHRER. B. III/2: *Das Christuserignis*. Einsiedeln–Zürich–Köln 1969 s. 7.

¹⁰ Por. B. NEUNHEUSER, A. M. TRIACCA. *Mistero*. W: *Liturgia*. A cura di D. SARTORE, A.M. TRIACCA, C. CIBIEN. Milano: Edizioni di San Paolo 2001 s. 1227.

¹¹ Por. S. CZERWIK. *Homilia o misterium (misteriach) Chrystusa w cyklu roku liturgicznego* s. 45.

stusa, ma na uwadze poszczególne fakty z życia Jezusa na ziemi, mające dla nas znaczenie zbawcze z racji ich odniesienia do szczytowego wydarzenia Jego paschy¹². Nie należy jednak zapomnieć, że misteria Chrystusa mają również wartość same w sobie. Każde z nich ma własny charakter i własną wartość zbawczą w ukazywaniu jednego misterium¹³. Historyczne misteria życia Chrystusa, które były osobistymi aktami Boga Człowieka, są rzeczywistością niezmienną, utrwaloną w uwielbionej egzystencji Pana. Tej trwałej rzeczywistości zbawienia doznajemy w obchodach roku liturgicznego, które zawsze koncentrują się w sprawowaniu Eucharystii¹⁴. Liturgia jest szczególną realizacją misterium Chrystusa, które uobecnia się w niej zarówno w swojej całości, jak i w poszczególnych elementach. Poszczególne elementy nie są traktowane nigdy jako zamknięte same w sobie, lecz w łączności z całym misterium Chrystusa. Znajdują swoje światło i podstawę w całości Chrystusowego misterium¹⁵. Epizody historycznego życia Jezusa, które zostają przedstawione w ciągu roku liturgicznego, są ukazane zarazem jako misteria jednego wielkiego misterium Chrystusa. W liturgii dokonuje się w ten sposób identyfikacja Jezusa historii z Chrystusem wiary. Jezus Chrystus jest obecny w liturgii dlatego, że w niej aktualizuje się Jego misterium, raz już historycznie dokonane (por. KL 102). W liturgii zatem w każdym czasie misteria Chrystusa – różne aspekty jedyne Chrystusowego misterium – stają się obecne dla pożytku wiernych.

Dlatego też kluczowy dla homilii zwrot „obchodzone misterium”¹⁶ należy rozumieć w podwójnym sensie: (1) globalnie – jako misterium Chrystusa, z jego centrum w wydarzeniu Paschy – mamy wówczas na myśli misterium Eucharystii, która jest anamnezą całego Misterium Paschalnego, upamiętnieniem męki, śmierci i zmartwychwstania Chrystusa; (2) jako element, aspekt misterium Chrystusa, który jest treścią uroczystości, święta lub niedzieli przypadającej w danym okresie roku liturgicznego¹⁷. Oczywiście obydwie znaczenia należy rozumieć w nierozdzielnyim związku, o czym będzie mowa w punkcie 2 niniejszego artykułu.

¹² Por. tamże s. 50.

¹³ Por. A. BERGAMINI. *Chrystus – Świętem Kościoła* s. 49.

¹⁴ Por. M. AUGÉ. *Teologia dell'anno liturgico*. W: *Anàmnesis*. T. 6: *L'anno liturgico: storia, teologia e celebrazione*. A cura di A.J. CHUPUNGO. Genova: Casa Editrice Marietti 1988 s. 29, 34; S. CZERWIK. *Homilia o misterium (misteriach) Chrystusa w cyklu roku liturgicznego* s. 51.

¹⁵ Por. A. CUVA. *Gesù Cristo*. W: *Liturgia* s. 885.

¹⁶ OWMR 65.

¹⁷ S. CZERWIK. *Homilia o misterium (misteriach) Chrystusa w cyklu roku liturgicznego* s. 55.

Misterium Chrystusa znajduje swoje wypełnienie i szczyt w misterium Jego Paschy. Misterium paschalne obejmuje i koncentruje w sobie całe zbawcze dzieło Chrystusa: misterium Jego zbawczej, Boskiej woli (por. Ef 1, 9), misteria *magnaliów Dei* Starego Testamentu, misterium wcielenia, misterium przejścia poprzez mękę, ze śmierci do życia, zmartwychwstanie i wywyższenie po prawicy Ojca, misterium wylania Ducha Świętego i misterium Paruzji Pana. To wszystko jest teraz obecne, dostępne dla wiernych w misteriach kultu, w sakramentach inicjacji, w misterium pamiątki eucharystycznej, w *sacramenta paschalis*, mówiąc krótko: w *actiones sacrae* wszystkich celebracji liturgicznych. Cała liturgia zmierza do wypełnienia się zbawczego planu Boga w życiu Kościoła i w życiu każdego człowieka¹⁸.

2. HOMILIA PASCHALNĄ INTERPRETACJĄ TEKSTÓW ŚWIĘTYCH

Jednym z treściowych elementów homilii winno być, według „Dyrektorium Homiletycznego”, interpretowanie tekstów świętych w duchu chrystologicznym i paschalnym. W liturgii bowiem obecny jest umarły i zmartwychwstały Chrystus, który jest treścią, centrum i kluczem wszystkich pism Starego i Nowego Testamentu¹⁹. W czytaniach Lekcjonarza „sprawowane misterium” ukazuje się w swej fragmentaryczności jako jeden z promieni rozszczepionego światła lub jako jeden ze strumieni płynących ze źródła Paschy²⁰. W wydarzeniu Paschy misteria Chrystusa znajdują swój pełny sens oraz wypełnienie. W takiej też perspektywie powinny być one interpretowane i wyjaśniane: Homilia jest „w rzeczy samej [...] swoistym rozszerzeniem samych czytań. Łącząc czytania z tajemnicą paschalną, rozważania mogą z powodzeniem odnosić się do nauk doktrynalnych lub moralnych, które zarysowują się w tekstach”²¹.

Warty uwagi jest fakt, że Dyrektorium podaje szeroką argumentację za takim ujęciem homilii. Powołuje się przy tym na teologiczne zasady inter-

¹⁸ Por. B. NEUNHEUSER, A.M. TRIACCA. *Mistero* s. 1225 n.

¹⁹ Por. BENEDYKT XVI. *Adhortacja apostolska o słowie Bożym w życiu i misji Kościoła* „*Verbum Domini*”. Poznań: „Pallottinum” 2010 (dalej cyt. VD) nr 11-13.

²⁰ Podobnie rzecz ma się zmiennymi modlitwami mszalnymi, które też mogą stanowić źródło homilii (*textus sacer* – OWMR 65). S. CZERWIK. *Homilia o misterium (misteriach) Chrystusa w cyklu roku liturgicznego* s. 56.

²¹ DH 12.

pretacji Pisma Świętego. Pierwszą z nich jest treść i jedność całego Pisma Świętego, które jest skoncentrowane na Jezusie Chrystusie²². Stwierdzenie to oddaje perspektywę interpretacyjną obecną już w samej Biblii. Ewangelista Łukasz podkreśla, że misterium paschalne otwiera znaczenie Pisma „zakryte” aż do jej czasu (por. Łk 24, 26-27). Chrystus jest przecież Tym, o którym pisał Mojżesz w prawie i prorocy (por. J 1, 45), Tym, do którego odnoszą się pisma i o którym dają świadectwo (por. J 5, 39.46). Księga Apokalipsy z kolei wskazuje, że jedynie „Baranek jakby zabity” jest godzien otworzyć księgę „opieczętowaną siedmiu pieczęciami” (Ap 5, 1-14). Ową jedność planu Bożego oddaje Lekcjonarz mszalny, który wskazuje „powiązania między czytaniem Starego i Nowego Testamentu, ześrodkowane na Chrystusie i Jego misterium paschalnym”²³. Paschalną perspektywę interpretacji tekstów świętych dokument argumentuje także, wspominając zasadę żywej tradycji Kościoła. Tradycją tą jest samo proklamowanie i objaśnianie Pisma Świętego w trakcie eucharystycznej celebracji tajemnicy paschalnej. Wyrazem takiej Tradycji jest – zbudowana właśnie na perspektywie paschalnej – struktura Lekcjonarza mszalnego²⁴. Wskazując na argument płynący z zasady analogii wiary, Dyrektorium stwierdza: „Tego rodzaju interpretacja jest istotną częścią przepowiadania apostolskiego od pierwszych dni Kościoła”²⁵. Paschalna interpretacja Pisma Świętego jest także właściwa dla jego duchowej interpretacji²⁶, której mistrzami byli ojcowie Kościoła²⁷.

Powyższe wypowiedzi nie pozostawiają żadnej wątpliwości: interpretacja tekstów świętych w liturgii winna być dokonywana w świetle jednego misterium Chrystusa i zawsze w odniesieniu do Paschy. Homilista ma pamiętać, że chrystocentryzm liturgii i Pisma Świętego decydował o tym, że to właśnie perykopy ewangelijne stanowiły punkt wyjścia przy tworzeniu Lekcjonarza. Do nich zaś dobierane były pozostałe czytania. Są one więc ukierunkowane na tekst ewangelijny. Jasne jest zatem, że ich odczytanie jest zależne czy to od typu ich związku z Ewangelią, czy to od ich chrystologicznej interpreta-

²² Por. DH 17-18; KKK 112.

²³ Por. VD 57; WLM 66; DH 16.19.

²⁴ Por. DH 19 n.

²⁵ DH 21.

²⁶ „Definicja tego sensu podana przez Papieską Komisję Biblijną wskazuje, że ta metoda interpretacji szczególnie pasuje do liturgii: chodzi o «sens wyrażany przez teksty biblijne, odczytywane pod natchnieniem Ducha Świętego w kontekście tajemnicy paschalnej Chrystusa i nowego życia, któremu ta tajemnica daje początek»” DH 24.

²⁷ Por. DH 25. 33.

cji²⁸. Następstwo czytań ma ukazać, jak misterium paschalne Chrystusa, którego liturgia jest pamiątką i aktualizacją, jest centrum całej historii zbawienia²⁹. Dlatego też właśnie studium perykopy ewangelijnej powinno stanowić punkt wyjścia w analizie Lekcjonarza. To tekst Ewangelii określa zasadniczy temat danej celebracji liturgicznej – osoba Jezusa Chrystusa, Jego słowa i czyny są jedynym światłem, w którym należy odczytywać prorocтва Starego Testamentu czy też życie pierwotnej wspólnoty Kościoła³⁰. Stąd też nieuzasadnione są sugestie niektórych homiletów, aby homilię wykonywać po pierwszym bądź drugim czytaniu Lekcjonarza³¹. W ten sposób bowiem niweluje się perspektywę paschy Chrystusa oraz chrystocentryzm liturgii.

W przepowiadaniu homilijnym rzeczą szczególnie ważną jest także uwzględnienie paschalnej perspektywy w odczytaniu tekstu Ewangelii – chodzi więc o interpretację w świetle misterium paschalnego misterium życia Jezusa. Płyne stąd podwójna korzyść. Po pierwsze, misteria te – będąc zapowiedzią i przygotowaniem śmierci i zmartwychwstania Jezusa – stają się jednocześnie ich wyjaśnieniem. Każdy fragment Ewangelii proklamowany w liturgii powinien być pojmowany jako wyjaśnienie i ponowne odczytanie misterium paschalnego Chrystusa uobecnianego w danej celebracji liturgicznej³². Tego rodzaju interpretacja pokaże, że w przeciągu życia Jezusa Pascha ma rzeczywistą historię, że musiała ona przeżyć proces wzrostu i dojrzewania, aby w ten sposób mieć w sobie coś z historyczności. Gdyby misterium Paschy zostało ograniczone jedynie do *triduum mortis*, to nie miałyby ono żadnej przedhistorii³³. Spojrzenie na paschę Chrystusa nie może przesłaniać spojrzenia poza nią. Poprzez dowartościowanie teologii misterium Chrystusa teologia misterium paschalnego nie zostaje zdewaluowana, lecz dowartościowana. Takie podejście pomaga także w lepszym zrozumieniu faktu, że Ewangelie są „historiami Męki” z obszernym wprowadzeniem.

²⁸ Por. R. de ZAN. *Leggere la Bibbia nella liturgia*. „Rivista Liturgica” 88: 2001 nr 6 s. 878.

²⁹ Por. W. BROŃSKI. *Homilia w dokumentach Kościoła współczesnego*. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej „Biblos” 1999 s. 35.

³⁰ S. DYK. „Co głosić, aby wierzyli?”. *Studium homiletyczne Lekcjonarza mszalnego*. Lublin: Wydawnictwo KUL 2013 s. 35.

³¹ Zob. W. PRZYCZYNA. *Homilia pięćdziesiąt lat po Soborze Watykańskim II. Pytania. Problemy. Wyzwania*. Kraków: Wydawnictwo „M” 2013 s. 39-52.

³² Por. R. de ZAN. *Testo biblico-liturgico e testo omiletico*. W: *L'omelia: un messaggio a rischio*. A cura di A. CATELLA. Padova: Messaggero di s. Antonio 1996 s. 100.

³³ Por. Ch. SCHÜTZ. *Die Mysterien des öffentlichen Lebens und Wirkens Jesu*. W: *Mysterium Salutis. Grundriss Heilsgeschichtlicher Dogmatik*. Hrsg. von J. FEINER, M. LÖHRER. Band III/2. *Das Christusergebnis*. Einsiedeln–Zürich–Köln: Benzinger Verlag 1969 s. 80.

Uświadamia także, że misterium paschalne nie wyczerpuje bogactwa treści misterium w rozumieniu św. Pawła³⁴. Spojrzenie na Paschę w świetle bogactwa misterium historycznego życia Jezusa wyzwala pojęcie zbawienia z getta abstrakcji i izolacji. Oprócz wzbogacenia się w różnorodność teologiczne motywy idea zbawienia zostaje na nowo związana z wymiarem historyczności Jezusa, zyskując przez to na kolorystyce i autentyczności. Relektura całego Pisma w świetle wydarzenia paschalnego Chrystusa jest drogą do zrozumienia samego zmartwychwstania Jezusa, a w rezultacie do uwierzenia. Takie odczytanie Pisma pomaga zrozumieć, w jaki sposób zmartwychwstanie Chrystusa jest stworzeniem nowego wymiaru człowieka, jego ostatnią i najwyższą mutacją polegającą na zjednoczeniu człowieka z Bogiem – skończonego z Nieskończonym. Pomaga to również zrozumieć, na czym polega życie człowieka paschalnego, w tym rezurekcyjnego, w perspektywie bytowania chrześcijanina w eschatologii³⁵.

Z drugiej strony zaś należy pamiętać, że misteria Chrystusa w wydarzeniu Paschy znajdują też swoje ostateczne wyjaśnienie (por. KO 2). Taka jest zresztą główna struktura ewangelii synoptycznych. Taka jest też idea obecnej tu, pierwotnej wiary paschalnej. Życie Jezusa jest przecież opisywane i wyjaśniane w świetle Jego krzyża i zmartwychwstania (por. KKK 512-515). W takiej też perspektywie należy odnajdować życie, nauczanie i czyny Jezusa:

Dopiero patrząc jakby od końca historii tego życia, od krzyża, rozumiałe staje się, o co chodziło w Jego wypowiedziach i uzdrowieniach. Męka i krzyż odwracają jakby całą historię, która powinna być opowiadana od końca. To epilog historii Jezusa konstytuuje gatunek opowiadań tej historii jako Ewangelie. Słowo i czyn Jezusa odkrywają swoją pełnię dopiero w pasji i krzyżu³⁶.

³⁴ Misterium paschalne „stanowi jakby osnowę i źródło dynamizmu Bożej ekonomii zbawienia; zakłada harmonie obu Testamentów (Pascha Izraela – Pascha Chrystusa – Pascha Kościoła i chrześcijanina – Pascha świata) na zasadzie jedności biblijnych figur i starotestamentalnych zapowiedzi oraz ich wypełnianie się w Chrystusie i w Kościele”. S. CZERWIK. *Paschalne misterium*. W: *Leksykon Teologii Fundamentalnej*. Red. M. RUSECKI, S. LEDWOŃ, K. KAUCHA. Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 900.

³⁵ A. LASEK. *Chrystologia rezurekcyjna Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*. W: *Współczesny dyskurs o Jezusie Chrystusie*. Wrocław: „Drukarnia Tumska” 2012 s. 103 n.

³⁶ A.D. KACAŁA, A. FOBER. *Teologia Krzyża J. Ratzingera/Benedykta XVI i J. Ringlebena*. W: *Współczesny dyskurs o Jezusie Chrystusie* s. 120. Por. J. RATZINGER/BENEDYKT XVI. *Jezus z Nazaretu*. Część II: *Od wjazdu do Jerozolimy do Zmartwychwstania*. Kraków: Wydawnictwo „Znak” 2011 s. 217n.

Misteria Chrystusa należy zatem interpretować bardziej w porządku teologicznym (od Paschy do misteriów dzieciństwa) niż biograficznym (od Narodzin do Śmierci, Zmartwychwstania i Wniebowstąpienia). Stąd też homilista winien wskazywać związek każdego z „misteriów Chrystusa” z jedynym „misterium Paschy Chrystusa”, w którym wszystkie wydarzenia ziemskiego życia Jezusa – od Jego wcielenia i narodzenia aż po Jego drugie przyjście – znajdują swój sens i dopełnienie³⁷. Również i rok liturgiczny, w którym misteria Chrystusa są proklamowane i aktualizowane w swojej strukturze, jest zorientowany na Paschę, która stanowi jego centrum³⁸. To największe misterium Paschy pozwala zatem połączyć wszystkie ważne wydarzenia z życia Jezusa w organiczną całość³⁹. Poszczególnych misteriów Chrystusa nie można zatem traktować w sposób wyizolowany. Takie podejście groziłoby błędną interpretacją teologiczną.

3. HOMILIA DOPROWADZANIEM DO UDZIAŁU W MISTERIUM PASCHALNYM UOBECNIONYM W LITURGII

Jako drugi element homilii – stanowiący niejako jej serce – Dyrektorium wskazuje zadanie uobecniania sprawowanego misterium (anamnetyczna funkcja homilii). W homilii nie może zabraknąć wskazania na liturgię jako na przestrzeń doświadczenia pełnej, zbawczej mocy misterium paschalnego: „Druga część homilii przygotowuje wspólnotę do celebrowania Eucharystii

³⁷ Uchroni go to od anegdotycznego traktowania poszczególnych obchodów i od zagubienia wizji jedności Bożej ekonomii, której krąg roku liturgicznego („anni circulus”) jest „sakramentem”. S. CZERWIK. *Homilia o misterium (misteriach) Chrystusa w cyklu roku liturgicznego* s. 55.

³⁸ „Rok liturgiczny jest rozwinięciem różnych aspektów jedyne go misterium paschalnego. W sposób szczególny odnosi się to do cyklu świąt skupionych wokół misterium wcielenia (Zwastowanie, Boże Narodzenie, Objawienie Pańskie), które wspominają początek naszego zbawienia i komunikują nam pierwociny misterium paschalnego”. KKK 1171. Na ten fakt zwraca uwagę także Benedykt XVI, kiedy pisząc o słowie Bożym w liturgii stwierdza, że „w centrum wszystkiego jaśnieje misterium paschalne, z którym są powiązane wszystkie tajemnice Chrystusa oraz dziejów zbawienia, urzeczywistniające się sakramentalnie”. VD 52.

³⁹ Cała ziemská egzystencja Jezusa Chrystusa, od Jego wcielenia aż po śmierć na krzyżu ma swoją orientację paschalną, którą można w świetle Nowego Testamentu ująć w schemat (por. J 16, 28): „katabasis” (zstąpienie z nieba, które było aktem uniżenia i zapowiedzią ofiary ze swego życia) – „anabasis” (przejście przez ziemię w duchu doskonałego posłuszeństwa woli Ojca aż po śmierć na krzyżu) – „anabasis” (wstąpienie do nieba – przejście z tego świata do Ojca jest dopełnieniem dzieła zapoczątkowanego we Wcieleniu, a szczególnie dopełnieniem Męki; uwielbiony Chrystus jest teraz źródłem Ducha Świętego dla wszystkich ochrzczonych). S. CZERWIK. *Paschalne misterium* s. 898 n.

i do rozpoznania, że w tejże celebracji zgromadzeni naprawdę biorą udział w tajemnicy śmierci i zmartwychwstania Pana”⁴⁰. „Toteż homilista musi zarówno interpretować Pismo Święte w taki sposób, żeby obwieszczać tajemnicę paschalną, jak i prowadzić ludzi do wejścia w tę tajemnicę poprzez celebrację Eucharystii”⁴¹.

W każdej homilii należy podkreślać, że wyzwolenie człowieka, które dokonało się w misterium paschalnym jest dostępne dla wierzących w „tu i teraz” liturgii. Pascha jest radosną nowiną o tym, że Jezus Chrystus umarł za nasze grzechy i zmartwychwstał dla naszego usprawiedliwienia (por. Rz 4, 25). W śmierci Chrystusa nasz wewnętrzny człowiek grzechu został w Nim przybity do krzyża i osądzony (por. Ga 2, 19; Kol 2, 14). Bóg, wskrzeszając zaś do nowego życia Tego, który stał się dla nas grzechem (por. 2 Kor 5, 21) i przekleństwem (por. Ga 3, 13), dał do zrozumienia, że w Nim został zniszczony i darowany nasz grzech, i że zmartwychwstały Jezus stał się teraz dla nas źródłem usprawiedliwienia, czyli że została zniszczona niezdolność człowieka do życia zgodnie z wolą Boga i do miłowania braci. Poprzez swoją mękę i zmartwychwstanie Chrystus darował nam nowe życie. Tego nowego życia udziela nam nieustannie, zwłaszcza w obrzędach liturgicznych, abyśmy mogli postępować po chrześcijańsku. Homilista powinien zatem prowadzić wiernych nie tyle do wiedzy o zbawieniu, ale do przeżywania odkupienia tu i teraz⁴². Powinien pomóc im w wejściu w osobistą i totalną komunię z Chrystusem tak, aby dokonała się w nich asymilacja z Chrystusem. Poprzez komunię z Chrystusem będą oni mogli zjednoczyć się z Ojcem w Duchu Świętym. W ten sposób uczestnik będzie mógł smakować życie wieczne i zostać wyniesiony do nieba⁴³. Na takie, sakramentalne ukierunkowanie homilii wskazuje wyraźnie papież Benedykt XVI:

Aby słowo Boże było dobrze zrozumiane, powinno być wysłuchane i przyjęte w [...] świadomości jego jedności z sakramentem Eucharystii. W rzeczywistości słowo, które głosimy i którego słuchamy, jest Słowem, które stało się Ciałem

⁴⁰ DH 13.

⁴¹ Tamże, nr 21.

⁴² Z. SIDEL. *Pareneza homilijna w polskim przepowiadaniu posoborowym. Studium homiletyczne w świetle „Kazań Świętokrzyskich” okresu Wielkiego Postu*. Mps Arch. KUL, Lublin (2013) s. 142.

⁴³ Tak właśnie w liturgii dokonuje się chrystyfikacja i przebóstwienie wierzącego. Sakramenty, a szczególnie chrzest i Eucharystia, jawią się w tym świetle jako siły, które przemieniają i przebóstwiają człowieka, jednocząc go z boską naturą Chrystusa (por. 2 P 1, 4). Por. B. PETRÀ. *Divinizzazione*. W: *Dizionario di Omiletica*. A cura di M. SODI, A.M. TRIACCA. Torino–Bergamo: Editrice Elle Di Ci–Editrice Velar 1998 s. 382.

(por. J 1, 14). Ma ono wewnętrzne odniesienie do osoby Chrystusa oraz do Jego sakramentalnej obecności⁴⁴.

W takiej perspektywie homilia jawi się nie jako nauczanie – „nauka moralna czy doktrynalna”⁴⁵, lecz jako „moc Boża” (Rz 1, 16), zdolna do tego, aby w „dziś” Kościoła wzbudzić te same wydarzenia (to samo zbawienie), które zostały ogłoszone w słowie Bożym. Wówczas, także dzięki homilii, która rozbudza wiarę w obecność misterium Chrystusa, misterium to nie zostaje zamknięte w przeszłości, lecz przychodzi do nas i angażuje nas przez liturgię⁴⁶. Dzięki jego urzeczywistnieniu w liturgii wierni mogą wejść z nim w kontakt i mieć udział w zawartym w nim zbawieniu. Rozważając z wiarą misterium Chrystusa ukazane w Lekcjonarzu, dokonuje się ich interioryzacji, asymilacji i wcielenia w życie (por. KO 25). Dzięki temu właśnie wierni mogą przyswajać sobie łaskę w nich zawartą. Można wówczas mówić o mistagogii uczestnictwa polegającej na wprowadzaniu w celebrację misterium Chrystusa i przez zespolenie z nim wszystkich energii duchowych⁴⁷. Celem homilii staje się wówczas doprowadzenie do tego, aby misterium Chrystusa zaktualizowało się w każdym człowieku indywidualnie przez zjednoczenie się z Chrystusem, a w Nim z innymi ludźmi. Nie chodzi tu o to, aby wierni jedynie współprzeżywali czy rozważali misterium Chrystusa, ale o to, aby w sposób mistyczny i istotny zjednoczyli się w misterium Chrystusa, aby zanurzyli się w Ducha Świętego, w wieczne życie Boga⁴⁸. W ten sposób wierni mogą nawiązać zbawczy kontakt z paschalnym misterium Chrystusa i przyswoić sobie jego moc⁴⁹.

⁴⁴ BENEDYKT XVI. *Adhortacja apostolska o Eucharystii, źródle i szczycie życia i misji Kościoła „Sacramentum Caritatis”*. Kraków: Wydawnictwo „M” 2007 (dalej cyt. SC) nr 45.

⁴⁵ DH 1.

⁴⁶ Por. S. DYK. *Współczesne przepowiadanie misteriów publicznego życia Jezusa*. Lublin: Wydawnictwo KUL 2008 s. 367 n.

⁴⁷ S. CZERWIK. *Duchowość liturgiczna i eucharystyczna – tajemnica wiary w liturgii i życiu chrześcijańskim: Chrystus pośród nas (Kol 1, 27)*. W: *Wiara, liturgia, ewangelizacja*. Red. S. KLIMAS, K. WALKOWIAK. Kielce: Wydawnictwo „Jedność” 2013 s. 36.

⁴⁸ Por. O. CASEL. *Chrześcijańskie misterium kultyczne*. Oleśnica: Oficyna Wydawnicza „Signum” 1992 s. 98 n.

⁴⁹ Trafne przykłady dotyczące powiązanie liturgicznych czytań biblijnych z misterium paschalnym Chrystusa uobecnianym w liturgii znaleźć można w drugiej części Dyrektorium pt. „Ars praedicandi”. Zob. np. DH 86. Analogiczne przykłady paschalnego ukierunkowania homilii poprzez odniesienie do jego uobecnienia w Eucharystii znaleźć można w publikacji: S. DYK. „*Co głosić, aby wierzyli?*” s. 67-179. Autor opracowania przedstawił sugestie homilijnej mistagogii na wszystkie niedziele okresu Adwentu i Wielkiego Postu.

W homilii warto przypominać wiernym, że dostęp do zbawczej łaski zawartej w misterium Chrystusa jest możliwy na dwa sposoby. Dokonuje się to najpierw podczas proklamacji słowa Bożego, a także w samej homilii, która jest jego przedłużeniem. Już wtedy jest obecny Chrystus i mocą Ducha Świętego zbawczo oddziałuje na zgromadzenie liturgiczne⁵⁰. Słowo Boże proklamowane i wyjaśniane jest już działaniem Boga – staje się wymienne z akcją Boga. W słowie Bożym otrzymują oni „pierwotną materię” pamiątki misterium Chrystusa. Pełny dostęp do łaski zawartej w misterium dokonuje się natomiast w akcji liturgicznej pod osłoną znaków. W słowie czytań i homilii ukrywa się wydarzenie, w którym człowiek w pełny sposób uczestniczy poprzez obrzęd. Mówiąc inaczej, obrzęd jest narzędziem, danym przez Boga ludziom do dyspozycji, aby mogli absorbować całość zbawienia zawartego w Jego słowie⁵¹. W ten sposób obrzęd jest najbardziej skutecznym głoszeniem Ewangelii: „Ilekroć bowiem spożywacie ten chleb albo pijecie kielich, śmierć Pana głosicie, aż przyjdzie” (1 Kor 11, 26). Stąd też autorzy Dyrektorium podkreślają: „Niemał w każdej homilii można by pośrednio dostrzec potrzebę powtórzenia za św. Pawłem Apostołem: «Kielich błogosławieństwa, który błogosławimy, czyż nie jest udziałem we Krwi Chrystusa? Chleb, który łamiemy, czyż nie jest udziałem w Ciele Chrystusa?» (1 Kor 10, 16)”⁵².

Analogiczne przyswajanie łaski zbawienia dokonywało się podczas dorocznej, żydowskiej Paschy – „pamiątki” (*zikkaron*) Paschy. Jej uczestnicy mogli doświadczyć zbawienia – przeżyć jako własne wyjście z Egiptu, wyzwolenie przez Pana. Dokonywało się to właśnie przez głoszenie słowa – poprzez ogłaszanie hagady paschalnej, opowieść o wyjściu z niewoli. Proklamacja słowa zastępowała zatem zbawcze działanie Jahwe – zbawcze przejście (*pesah*) Jahwe. Słowo Boga bowiem jest równoznaczne z Jego

⁵⁰ Por. S. DYK. *Zbawcza moc homilii*. W: *Moc słowa Pańskiego. Adhortacja apostolska „Verbum Domini” w refleksji biblijno-teologicznej*. Red. B. MIGUT, M. PIWOWAR. Lublin: Wydawnictwo KUL 2012 s. 215-226.

⁵¹ Por. D. OSTROWSKI. *Lekcjonarz – eklezjalna interpretacja słowa Bożego*. W: *Moc słowa Pańskiego* s. 183-185. „Słowo liturgii nie informuje tylko o dokonanych kiedyś działaniach: jest epifanią Boskiego Logosu, który przechodzi drogę własnej paschy w drugiej części mszalnego działania”. W. ŚWIERZAWSKI. *Obecność Chrystusa w liturgii: jedno Misterium i misteria życia Jezusa*. W: *Misterium Christi*. T. 1. *Fundamentalne rzeczywistości liturgii*. Red. W. ŚWIERZAWSKI s. 114. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne w Sandomierzu 2012.

⁵² DH 13.

działaniem⁵³. Następnie w obrzędzie spożywania praśnego chleba i picia wina mieli pełny dostęp do zbawienia zawartego w tym wydarzeniu. Podobnie działanie „pamiętki” zbawienia dokonuje się podczas Ostatniej Wieczery⁵⁴. Również w celebracjach eucharystycznych opisanych w Nowym Testamencie (np. 1 Kor 1, 26) znajduje się obrzęd (słowa nad chlebem, słowa nad winem), a także proklamacja śmierci i zmartwychwstania *Kyrios*, aż przyjdzie. Percepcja zbawienia dokonywała się na obu płaszczyznach, choć z różną intensywnością⁵⁵. Dlatego też, jak to słusznie zauważa Dominik Ostrowski, liturgia słowa Bożego, w tym oczywiście i homilia, dziedziczy moc wydarzenia zbawczego nie tyle z synagogi (choć może to mieć miejsce w pewnym wymiarze), ile z celebracji dorocznej Paschy⁵⁶. W liturgii synagogałnej bowiem nie było obrzędu, który dawałby pełny dostęp do zbawczej mocy wydarzenia Paschy. Jako potwierdzenie tej myśli warto chociażby przypomnieć choćby słowa Benedykta XVI, który w adhortacji *Sacramentum Caritatis* podkreśla, że sakramentalność słowa Bożego bierze się w liturgii przede wszystkim z jego ukierunkowania na sakramentalne wypełnienie⁵⁷.

⁵³ Por. A.L. SZAFRAŃSKI. *Teologia liturgii eucharystycznej*. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski 1974 s. 91-93. Chrystus stanowi centrum liturgii. Słowo Boże proklamowane w liturgii nie jest przekazem boskiej wiedzy czy koncepcji teologicznych, lecz samym Wcielonym Bogiem. W celebracji liturgicznej słowo Boże to nie objawienie prawdy Bożej, lecz Bóg, który w Chrystusie objawia i udziela siebie. P. SORCI. *Nella proclamazione delle scritture l'annuncio del mistero pasquale*. „Rivista Liturgica” 88: 2001 nr 6 s. 857.

⁵⁴ Warto dodać, że Ostatnią Wieczereę należy rozpatrywać już w kategorii Paschy Jezusa, a nie Paschy żydowskiej. W takiej perspektywie obrzęd Ostatniej Wieczery nie tylko uobecnia, lecz także antycypuje Paschę Chrystusa. Zob. B. FERDEK. *Chrytologia paschalna Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*. W: *Współczesny dyskurs o Jezusie Chrystusie* s. 175-187. „Ostatnia Wieczera daje dogmatyczna podstawę Eucharystii, ale nie uzasadnia jej postaci liturgicznej, czyli wydarzenia w Wieczerniku nie są pierwszą Mszą. Tym, co Kościół celebryje we Mszy, nie jest Ostatnia Wieczera, lecz to, co Pan ustanowił w czasie Ostatniej Wieczery i co przekazał Kościołowi: pamiętka ofiary Jego śmierci”. J. RATZINGER/BENEDYKT XVI. *Jezus z Nazaretu*. Część II s. 154.

⁵⁵ D. OSTROWSKI. *Lekcjonarz – eklezjalna interpretacja słowa Bożego* s. 182 n.

⁵⁶ Tamże s. 178-185.

⁵⁷ Por. SC 45. Zob. G. SIWEK *Zbawcza skuteczność liturgicznego przepowiadania*. W: *Liturgia i przepowiadanie*. Red. W. PRZYCYNA. Kraków: Wydawnictwo „M” 210 s. 247-268.

4. HOMILIA

WEZWANIEM DO WIERNOŚCI MISTERIUM PASCHALNEMU W ŻYCIU CHRZEŚCIJAŃSKIM

Trzecią odsłonę homilii stanowi, według autorów Dyrektorium, odniesienie do chrześcijańskiego życia, które winno być przeżywane jako owoc łaski misterium Chrystusa przyswojonego w sakramencie oraz w wierności temu misterium:

Tajemnica paschalna, której skutecznie doświadczamy w celebracji eucharystycznej, nie tylko rzuca światło na proklamowane Pismo Święte, lecz także przemienia życie słuchaczy. Dlatego dalszym celem homilii jest pomoc Ludowi Bożemu, aby dostrzegł, jak tajemnica paschalna nie tylko kształtuje naszą wiarę, ale także uzdalnia nas do postępowania w świetle tego, w co wierzymy⁵⁸.

Podstawą takiego spojrzenia na chrześcijańskie życie jest utożsamienie wierzącego z Chrystusem, który jako Głowa Kościoła pragnie przeżywać swoje misterium w nas (por. KKK 1698). „On sam bowiem, Syn Boży, poprzez wcielenie zjednoczył się w pewien sposób z każdym człowiekiem” (KDK 22). Wierzący zatem są zawarci w Chrystusie. Bóg traktuje ich jako jedną osobę w Chrystusie. Homilista ma uświadamiać wiernym, że misterium Chrystusa jest prawzorem zbawienia i powinno być odtwarzane w życiu zbawionych. Życie Jezusa ma dla chrześcijan znaczenie egzemplaryczne i mistyczne⁵⁹. Wezwania do naśladowania Chrystusa nie należy rozumieć jedynie w sensie etyczno-moralnym czy egzystencjalnym (por. Flp 2, 5). Dzięki zmartwychwstaniu i wywyższeniu Chrystusa Jego zbawcze misterium trwa nadal i dlatego człowiek za pośrednictwem tegoż Chrystusa może w owym misterium partycypować. W ten sposób chrześcijanin będzie mógł swoje wewnętrzne życie dopasować do Bosko-ludzkiego życia Chrystusa, będzie mógł przeformować własne życie według prawzoru Chrystusa. Życie Chrystusa staje się naszym życiem, a Pascha Chrystusa staje się wówczas naszą Paschą, zgodnie ze słowami św. Pawła: „Żyję już nie ja, lecz żyje we mnie Chrystus” (Ga 2,20); „Chrystus został złożony w ofierze jako nasza Pascha” (1 Kor 5, 7)⁶⁰.

⁵⁸ DH 22.

⁵⁹ Por. R. GUARDINI. *Bóg. Nasz Pan Jezus Chrystus. Osoba i życie*. Warszawa: Stowarzyszenie Kulturalne Fronda 1999 s. 230 n.

⁶⁰ Por. S. DYK. *Współczesne przepowiadanie misteriów publicznego życia Jezusa* s. 67 n. R. GUARDINI. *Wurzeln eines großen Lebenswerkes. Aufsätze und kleine Schriften*. Bd 1. Mainz–

Homilista ma zachęcać uczestników liturgii, aby pozwolili Chrystusowi posługiwać się nimi po to, by w nich doprowadzał do wypełnienia swoje zbawcze dzieło⁶¹. Homilia jest zatem szczególnie sprzyjającą okazją ku temu, aby we właściwy sposób ustawiać życie i moralność chrześcijanina. Mają one swe źródło w zbawczym dzieła Chrystusa, którego szczytem było misterium paschalne: „Nowe życie Zbawiciela udziela się Jego wyznawcom, a dzięki temu mogą oni postępować w nowy sposób, świadczyć o nowości i mocy Ewangelii”⁶². Życie chrześcijanina ma się jawić jako naturalny owoc łaski przyswojonego (w słowie Bożym i w liturgii) misterium paschalnego Chrystusa. Radosne orędzie o zbawieniu w Chrystusie powinno być w konsekwencji transponowane na egzystencjalne zaproszenia do życia „nowym życiem” wysłużonym przez Zbawiciela. Istotą jest tu wezwanie do prawdziwego życia, które nie jest tylko rezultatem ludzkiego wysiłku, lecz odpowiedzią na dar Boga, na Jego miłość obecną w Jezusie Chrystusie – Bogu wcielonym. Jest to życie człowieka nie tyle zdanego na własne siły i podlegającego ograniczeniom, lecz jest to życie Boże, życie miłości i niepodzielnej radości, przyobiecane człowiekowi od początku, ale utracone przez grzech, a odnowione przez Chrystusa⁶³. Przebóstwienie, które dokonuje się w liturgii, nie jest bowiem jakąś przedmiotową i nieosobową boską transformacją wierzącego, lecz dokonuje się ciągle odnowiona oferta przebóstwiającej relacji z Panem. Bóg komunikuje Siebie samego, zapraszając człowieka do przymierza życia, do jedności z Nim w wolności.

Homilia winna skutecznie wzywać do postaw, które czynią człowieka otwartym na ten odnowiony dar Przymierza i bycie „kształtowanym” przez niego. Chodzi tu najpierw o szczerą wewnętrzną dyspozycję, polegającą na

Paderborn 2000 s. 49. „Uczestniczyć to wyrazić swoje «Amen», zgodę na wspólną drogę, na współbrzmienie sięgające naszego wnętrza, gdzie złożenie naszej ofiary z Jego ofiarą otwiera przestrzeń dla przyjęcia łaski, dzięki której miłość Boga wsparta jednoczącą pracą Ducha Świętego uczyni nas jedno z Chrystusem”. W. ŚWIERZAWSKI. *Obecność Chrystusa w liturgii* s. 114.

⁶¹ Por. J. CORBON. *Liturgia – źródło wody życia*. Poznań: Wydawnictwo „W drodze” 2005 s. 189-194. „W liturgii ześrodkowana działalność duszpasterska powinna dążyć do tego, żeby misterium paschalne wyrażało się w życiu”. Święta Kongregacja Obrzędów: *Instrukcja „Inter Oecumenici” – o należytych wykonywaniu Konstytucji o świętej Liturgii*. W: Posoborowe Prawodawstwo Kościelne. Red. E. SZTAFFROWSKI. T. 1-4. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej 1983 nr 6.

⁶² J. TWARDY. *Chrystocentryzm w kaznodziejskiej parenezie*. W: *Media na przełomie*. Red. K. MARCYŃSKI, J. SZANIAWSKI, J. TWARDY. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Stefana Wyszyńskiego 2011 s. 575.

⁶³ Por. P. GÓRALCZYK. *Jezus Chrystus normą moralności chrześcijańskiej*. „Communio”. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny 17: 1997 nr 2 s. 101-113.

pragnieniu jedności z Panem i otwarciu na działanie Ducha Świętego. Następnie w homilii powinno się wezwać do tego, aby na Boży dar przebóstwienia wiernie odpowiedzieć zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i wspólnotowym. Swoim moralnym postępowaniem ochrzczony ma dowodzić zatem, jak bardzo śmierć i zmartwychwstanie Jezusa stały się w nim rzeczywistością; jak działają w nim zasady życia, które otrzymał na chrzcie świętym; jak sprawdza się w nim logika paschalna wyrażająca się w postawie miłości, służby, oddania i zaangażowania na rzecz drugich⁶⁴. Homilista może odwołać się chociażby do nauki św. Pawła, który aktualizowanie śmierci Jezusa w życiu wierzącego (uśmiercanie grzechów i skłonności „starego człowieka” obce Duchowi Świętemu) nazywa „codziennym umiarem” (1 Kor 15, 31). Nowy sposób postępowania chrześcijanina jest ostatecznie manifestacją określonego bycia w Chrystusie⁶⁵. W tym względzie warto przyjrzeć się chociażby trzeciemu rozdziałowi Listu św. Pawła do Koloosan, aby zobaczyć, jak w życiu chrześcijanina powinna działać zasada śmierci i zmartwychwstania Chrystusa (por. Kol 3, 1-17)⁶⁶.

Perspektywa paschalna pomaga również homilistcie w historiozbowczym ujęciu swego przepowiadania. Łatwiej będzie On mógł podkreślić, że w życiu chrześcijanina powtarza się to wszystko, co miało miejsce w misterium Chrystusa: płacz i radość, pragnienie i głód, czas wspólnoty z ludźmi i samotności, czas uczyty weselnej i wzgardy, „hosanna” i „ukrzyżuj”, śmierć i zmartwychwstanie. Ze strony człowieka potrzeba tutaj wejścia w osobistą i egzystencjalną relację z Chrystusem. Pozwalając Chrystusowi przedłużać swe misteria w naszym życiu, odkrywamy zarazem sens naszej egzystencji. Nas, ludzi, spotyka w życiu to, co spotkało Jezusa – samotność, odrzucenie, bycie z uczniami, radość. Misterium Chrystusa jest więc drogą do poznania tajemnicy naszego życia. Misterium to ma odbijać się nie tylko w życiu poszczególnych chrześcijan, lecz także w życiu całego Kościoła (mystycznego ciała Chrystusa). Również i Kościół, tak jak Jezus, musi stać się „pośmiewiskiem dla ludzi” (Ps 22, 7), „wzgardzony i odepchnięty przez ludzi” (Iz 53, 3).

⁶⁴ W. HRYNIEWICZ. *Zarys chrześcijańskiej teologii paschalnej*. T. 3. *Pascha Chrystusa w dziejach człowieka i wszechświata*. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 1991 s. 147-162.

⁶⁵ Z. SIDEL. *Pareneza homilijna w polskim przepowiadaniu posoborowym* s. 144.

⁶⁶ Św. Paweł wylicza katalog grzechów, który obcy jest duchowi zmartwychwstania i przynależy do „człowieka dawnego” – por. Kol 3, 5-9. Wskazuje też na sposób życia „człowieka nowego” (paschalnego) – por. Kol 3, 12-14.

Wiele dramatycznych wydarzeń w historii Kościoła można zrozumieć jedynie jako jego udział w uniżeniu i cierpieniu Chrystusa⁶⁷.

Takie przepowiadanie wymaga od homilisty duchowej wrażliwości, patrzności na życie wierzących jako na ikonę Paschy Chrystusa. Tylko w perspektywie paschalnej, a więc w misterium życia, śmierci i zmartwychwstania Jezusa Chrystusa, można zgłębić tajemnice losu każdego człowieka⁶⁸. Zadanie to papież Franciszek ujął jako „kontemplację ludu”⁶⁹. Autorzy Dyrektorium zaś precyzują je w sposób następujący:

Zainteresowanie się tym, co dzieje się w parafii i szerszej społeczności, wraz z namysłem i modlitwą, wskaże kierunki refleksji nad przesłaniem słowa Bożego dla danej wspólnoty w danym czasie. Nieustanne rozeznawanie wzorca śmierci i zmartwychwstania Chrystusa w życiu wspólnoty i świata będzie owocem takich rozmyślań i wpłynie istotnie na treści homilii⁷⁰.

W takiej perspektywie homilia staje się teologią zanurzoną w historii ludzkiego życia – staje się historyczną hermeneutyką działania Boga, które jest weryfikowalne. Jest refleksją nad zbawieniem w historii: jest pamięcią (sięga do wydarzeń założycielskich dla chrześcijaństwa, głównie do Paschy), jest towarzyszeniem (wprowadza miłość Boga w historię współczesnych krzyży), jest prorocstwem (gdyż wskazuje na jej eschatologiczne wypełnienie)⁷¹. W ten sposób Pascha Chrystusa, czyli rzeczywistość dokonanego przez Niego odkupienia, umiejscowiona zostaje w centrum historii zbawienia i w centrum liturgii.

⁶⁷ Por. Ch. SCHÖNBORN. *Bóg zesłał Syna swego. Chrystologia*. Poznań: Pallottinum 2002 s. 246 n.

⁶⁸ „Każda ludzka miłość, dzięki objawieniu miłości absolutnej w Umarłym i Zmartwychwstałym, będzie wskazywała na Boga; każda ludzka śmierć będzie wskazywała na relatywność ludzkiego istnienia i potrzebę otwarcia na Boga i wreszcie zmartwychwstanie Jezusa będzie ukazywało każdemu człowiekowi obietnice życia wiecznego i w tej perspektywie sens każdego życia”. P. ROSSA. *Chrystologia Salvadora Pie y Ninota*. W: *Współczesny dyskurs o Jezusie Chrystusie* s. 80 n.

⁶⁹ FRANCISZEK. *Adhortacja apostołska o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie „Evangelię gaudium”*. Kraków: Wydawnictwo „M” 2013 nr 154.

⁷⁰ DH 33.

⁷¹ K. GUZOWSKI. *Chrystologia jako historia według Brunona Fortego*. W: *Współczesny dyskurs o Jezusie Chrystusie* s. 30 n.

*

Ujęcie homilii przedstawione w Dyrektorium homiletycznym wskazuje na wyraźny wpływ teologii liturgicznej, według której liturgia łączy w sobie trzy elementy: *mysterium* (mysterium Chrystusa), *actio* (celebrację liturgiczną) i *vita* (życie chrześcijańskie). W takim ujęciu liturgia, a w niej i homilia – we właściwy dla siebie sposób, jest celebracją (aktualizacją) zbawczego misterium po to, aby ogarnęło ono życie chrześcijan, i zarazem celebracją życia chrześcijan w celu włączenia go w zbawcze misterium⁷². Misterium Chrystusa staje się w ten sposób życiem Kościoła, a Kościół z kolei przedłuża i dopełnia misterium Chrystusa⁷³. Zgodnie z taką perspektywą homilia pozostająca zawsze na służbie misterium Chrystusa jawi się jako szczególne miejsce spotkania teologii, liturgii i mistyki. O ile homilia odsłania misterium Chrystusa, staje się teologią. O ile jest ona aktem zbawiającego Boga oraz kieruje ku swemu sakramentalnemu spełnieniu, staje się liturgią. O ile prowadzi do upodobnienia człowieka do Chrystusa, do żywego poznania Jego misterium, staje się mistyką. Podsumowując należy stwierdzić, że podstawowym zadaniem homilisty jest stopniowe odsłanianie i uobecnianie całego misterium Chrystusa z ciągłym odniesieniem do Paschy, zgodnie ze słowami św. Pawła: „Postanowiłem bowiem, będąc wśród was, nie znać niczego więcej, jak tylko Jezusa Chrystusa, i to ukrzyżowanego” (1 Kor 2, 2). Intuicja ta była właściwa dla przepowiadania ojców Kościoła, co widać bardzo wyraźnie choćby w mowach św. Leona Wielkiego⁷⁴.

BIBLIOGRAFIA

- AUGÉ M.: *Teologia dell'anno liturgico*. W: *Anàmnesis*. T. 6: *L'anno liturgico: storia, teologia e celebrazione*. A cura di A.J. CHUPUNGO. Genova: Casa Editrice Marietti 1988.
- BENEDYKT XVI: *Adhortacja apostolska o Eucharystii, źródle i szczycie życia i misji Kościoła „Sacramentum Caritatis”*. Kraków: Wydawnictwo „M” 2007.
- BERGAMINI A.: *Chrystus – Świętem Kościoła. Rok liturgiczny. Historia, celebracja, teologia, duchowość, duszpasterstwo*. Kraków: Wydawnictwo oo. Franciszkanów „Bratni Zew” 2004.
- BRŃSKI W.: *Homilia w dokumentach Kościoła współczesnego*. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej „Biblos” 1999.

⁷² Por. B. MIGUT. *Teologia liturgiczna szkoły rzymskiej*. Lublin: Wydawnictwo KUL 2007 s. 137-140.

⁷³ M. AUGÉ. *Teologia dell'anno liturgico* s. 34.

⁷⁴ Zob. M. DĄBRÓWKA. *Mowy św. Leona Wielkiego jako przykład homilijnej mistagogii*. Lublin [mps KUL 2015] s. 131-144, 209-216.

- CASEL O.: Chrześcijańskie misterium kultyczne. Oleśnica: Oficyna Wydawnicza „Signum” 1992.
- CORBON J.: Liturgia – źródło wody życia. Poznań: Wydawnictwo „W drodze” 2005.
- CZERWIK S.: Duchowość liturgiczna i eucharystyczna – tajemnica wiary w liturgii i życiu chrześcijańskim: Chrystus pośród nas (Kol 1, 27). W: Wiara, liturgia, ewangelizacja. Red. S. KLIMAS, K. WALKOWIAK. Kielce: Wydawnictwo „Jedność” 2013.
- CZERWIK S.: Homilia o misterium (misteriach) Chrystusa w cyklu roku liturgicznego. „Przegląd Homiletyczny” 8: 2004 s. 45-57.
- CZERWIK S.: Paschalne misterium. W: Leksykon Teologii Fundamentalnej. Red. M. RUSECKI, LEDWOŃ S., KAUCHA K.: Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 900.
- de ZAN R.: Leggere la Bibbia nella liturgia. „Rivista Liturgica” 88: 2001 nr 6 s. 878.
- de ZAN R.: Testo biblico-liturgico e testo omiletico. W: L’omelia: un messaggio a rischio. A cura di A. CATELLA. Padova: Messaggero di s. Antonio 1996 s. 100.
- DYK S.: „Co głosić, aby wierzyli?”. Studium homiletyczne Lekcjonarza mszalnego. Lublin: Wydawnictwo KUL 2013.
- DYK S.: Współczesne przepowiadanie misteriów publicznego życia Jezusa. Lublin: Wydawnictwo KUL 2008.
- DYK S.: Zbawcza moc homilii. W: Moc słowa Pańskiego. Adhortacja apostolska „Verbum Domini” w refleksji biblijno-teologicznej. Red. B. MIGUT, M. PIWOWAR. Lublin: Wydawnictwo KUL 2012 s. 215-226.
- DYK S.: Znaczenie terminu „misterium” w refleksji teologiczno-liturgicznej. „Roczniki Liturgiczne” 56: 2009 t. 1 s. 69-85.
- FERDEK B.: Chrystologia paschalna Josepha Ratzingera/Benedykta XVI. W: Współczesny dyskurs o Jezusie Chrystusie. Wrocław: „Drukarnia Tumska” 2012 s. 175-187.
- FRANCISZEK: Adhortacja apostolska o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie „Evangelii gaudium”. Kraków: Wydawnictwo „M” 2013 nr 154.
- GRILLMEIER A.: Geschichtlicher Überblick über die Mysterien Jesu im allgemeinen. W: *Mysterium Salutis. Grundriss Heilsgeschichtlicher Dogmatik.* Herausg. von J. FEINER, M. LÖHRER. Band III/2: Das Christusereignis. Einsiedeln–Zürich–Köln: Benzinger Verlag 1969 s. 3-22.
- GUARDINI R.: Bóg. Nasz Pan Jezus Chrystus. Osoba i życie. Warszawa: Stowarzyszenie Kulturalne Fronda 1999.
- GUARDINI R.: Wurzeln eines großen Lebenswerkes. Aufsätze und kleine Schriften. Bd 1. Mainz–Paderborn 2000.
- GUZOWSKI K.: Chrystologia jako historia według Brunona Fortego. W: Współczesny dyskurs o Jezusie Chrystusie. Wrocław: „Drukarnia Tumska” 2012.
- HRYNIEWICZ W.: Zarys chrześcijańskiej teologii paschalnej. T. 3. Pascha Chrystusa w dziejach człowieka i wszechświata. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 1991.
- KACAŁA A.D., FOBER A.: Teologia Krzyża J. Ratzingera/Benedykta XVI i J. Ringlebena. W: Współczesny dyskurs o Jezusie Chrystusie. Wrocław: „Drukarnia Tumska” 2012.
- LASEK A.: Chrystologia rezurekcyjna Josepha Ratzingera/Benedykta XVI. W: Współczesny dyskurs o Jezusie Chrystusie. Wrocław: „Drukarnia Tumska” 2012.
- MIGUT B.: Teologia liturgiczna szkoły rzymskiej. Lublin: Wydawnictwo KUL 2007.
- OSTROWSKI D.: Lekcjonarz – eklezyjalna interpretacja słowa Bożego. W: Moc słowa Pańskiego s. 183-185.
- PETRÀ B.: *Divinizzazione.* W: *Dizionario di Omiletica.* A cura di M. SODI, A.M. TRIACCA. Torino–Bergamo: Editrice Elle Di Ci–Editrice Velar 1998 s. 382.

- PRZYCZYNA W.: Homilia pięćdziesiąt lat po Soborze Watykańskim II. Pytania. Problemy. Wyzwania. Kraków: Wydawnictwo „M” 2013.
- RATZINGER J./BENEDYKT XVI: Jezus z Nazaretu. Część II: Od wjazdu do Jerozolimy do Zmartwychwstania. Kraków: Wydawnictwo „Znak” 2011.
- ROSSA P.: Chrystologia Salvadora Pie y Ninota. W: Współczesny dyskurs o Jezusie Chrystusie. Wrocław: „Drukarnia Tumska” 2012.
- SCHEFFCZYK L. (Red.): Die Mysterien des Lebens Jesu und die christliche Existenz. Aschaffenburg 1984.
- SCHÖNBORN Ch.: Bóg zesłał Syna swego. Chrystologia. Poznań: Pallottinum 2002.
- SCHÜTZ Ch.: Die Mysterien des öffentlichen Lebens und Wirkens Jesu. W: *Mysterium Salutis. Grundriss Heilsgeschichtlicher Dogmatik.* Hrsg. VON J. FEINER, M. LÖHRER. Band III/2. Das Christuseignis. Einsiedeln–Zürich–Köln: Benzinger Verlag 1969 s. 80.
- SIDEL Z.: Pareneza homilijna w polskim przepowiadaniu posoborowym. Studium homiletyczne w świetle „Kazań Świętokrzyskich” okresu Wielkiego Postu. *Mps Arch. KUL, Lublin* (2013) s. 142.
- SIWEK G.: Zbawcza skuteczność liturgicznego przepowiadania. W: *Liturgia i przepowiadanie.* Red. W. PRZYCZYNA. Kraków: Wydawnictwo „M” 210 s. 247-268.
- SORCI P.: Nella proclamazione delle scritture l’annuncio del mistero pasquale. „*Rivista Liturgica*” 88: 2001 nr 6 s. 845-868.
- SZAFRAŃSKI A.L.: *Teologia liturgii eucharystycznej.* Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski 1974.
- ŚWIERZAWSKI W.: Obecność Chrystusa w liturgii: jedno Misterium i misteria życia Jezusa. W: *Misterium Christi. T. 1. Fundamentalne rzeczywistości liturgii.* Red. W. ŚWIERZAWSKI. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne w Sandomierzu 2012.
- TWARDY J.: Chrystocentryzm w kaznodziejskiej parenezie. W: *Media na przełomie.* Red. K. MARCYŃSKI, J. SZANIAWSKI, J. TWARDY. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Stefana Wyszyńskiego 2011 s. 511-575.

PASCHALNE UKIERUNKOWANIE HOMILII

Streszczenie

Dyrektorium homiletyczne, przedstawiając dynamikę właściwą dla treści homilii, wskazuje na jej trzy elementy: wyjaśnienie tekstów świętych przez pryzmat śmierci i zmartwychwstania Chrystusa; uobecnienie misterium paschalnego w liturgii; przedłużenie owego misterium w życiu wiernych. Takie ujęcie homilii jest przejawem wyraźnego wpływu teologii liturgicznej, według której liturgia łączy w sobie trzy elementy: *misterium* (misterium Chrystusa), *actio* (celebrację liturgiczną) i *vita* (życie chrześcijańskie). Zgodnie z tym podejściem liturgia, a w niej i homilia, jest celebracją (aktualizacją) zbawczego misterium po to, aby ogarnęło ono życie chrześcijan, i zarazem celebracją życia chrześcijan w celu włączenia go w zbawcze misterium. Homilia, która pozostaje zawsze na służbie misterium Chrystusa, jawi się jako szczególne miejsce spotkania teologii, liturgii i chrześcijańskiego życia. W takiej perspektywie podstawowym zadaniem homilisty jest stopniowe odsłanianie i uobecnianie całego misterium Chrystusa z ciągłym odniesieniem do Paschy.

Słowa kluczowe: misterium Chrystusa, misterium paschalne, misteria Chrystusa, liturgia, homilia, rok liturgiczny.